

Program Wspierania
Rozwoju Międzynarodowych
Domów Spotkań
na lata 2020-2030

**Międzynarodowe
Domy Spotkań**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

**Ocena postępów wdrażania
Rządowego Programu Wspierania Rozwoju
Międzynarodowych Domów Spotkań**

RAPORT Z BADANIA

Opracowali:

Ewa Dzielnicka
Konrad Burdyka

Warszawa, lipiec 2023 r.

Spis treści

1.	Metodologia badania.....	3
2.	Diagnoza sytuacji przed uruchomieniem Programu.....	4
2.1.	Współpraca polsko-niemiecka jako wzór dla MDS.....	4
2.2.	Bariera rozwoju instytucjonalnego.....	5
2.3.	Program jako wyraz docenienia działalności MDS	6
3.	Doświadczenia beneficjentów z dotychczasowego wdrażania Programu.....	7
3.1.	Partycypacja w tworzeniu zasad Programu.....	7
3.2.	Program jako odpowiedź na zróżnicowane potrzeby MDS.....	8
3.3.	Inwestycje w zasoby materialne.....	9
3.4.	Rozwój personelu	10
3.5.	Elastyczne podejście i dobra komunikacja z operatorem Programu.....	11
4.	Oczekiwania przedstawicieli MDS wobec Programu.....	12
4.1.	Kontynuacja systemowej pomocy dla MDS	12
4.2.	Promocja działalności MDS – ukierunkowanie na młodzież	14
4.3.	Zwiększenie współpracy z partnerami ze Wschodu – działania na rzecz wzmacniania tożsamości narodowej.....	16
4.4.	Sieciowanie MDS oraz wymiana doświadczeń	19
4.5.	Potrzeba doprecyzowania definicji MDS.....	20
5.	Podsumowanie	22

1. Metodologia badania

Celem badania było poznanie opinii przedstawicieli beneficjentów Rządowego Programu Wspierania Rozwoju Międzynarodowych Domów Spotkań na temat funkcjonowania Programu, wyzwań w obliczu których stały MDS przed i w trakcie realizacji zadań dofinansowanych w ramach Programu, jak również zdobycie informacji o najbliższych planach oraz oczekiwaniach MDS względem NIW-CRSO. Ze względu na specyfikę RPWRMDS (m.in. niewielką liczbę podmiotów wspartych w pierwszym konkursie) zdecydowano się zastosować technikę zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) jako efektywną w gromadzeniu opinii w małych grupach. Wywiad zrealizowano w dn. 13 czerwca 2023 r. w formule hybrydowej: do siedziby NIW-CRSO przybyło siedmioro przedstawicieli MDS, kolejnych troje łączyło się za pomocą platformy MS Teams. Sytuacja ta – wymuszona względami logistycznymi – wpłynęła w pewien sposób na dynamikę rozmowy (niższa aktywność osób uczestniczących online; dominacja rozmówców obecnych na miejscu). Wywiad trwał łącznie 126 minut – nie odnotowano w tym czasie trudności technicznych, ani przerw spowodowanych innymi czynnikami. Rozmowę moderowała kierownik Biura Badań i Analiz NIW-CRSO w oparciu o scenariusz uprzednio przygotowany w ścisłej współpracy z Biurem Programów Tematycznych odpowiedzialnym za obsługę Programu

Zgromadzony materiał audio został poddany transkrypcji – uzyskano 40 stron maszynopisu, co świadczy o umiarkowanej „gęstości informacyjnej” przeprowadzonej rozmowy. Analizę treści przeprowadzono w oparciu o zestaw dyspozycji odpowiadający głównym zagadnieniom wyszczególnionym w scenariuszu FGI. Cytaty zamieszczone w niniejszym raporcie zostały uprzednio skorygowane pod względem składni (z zachowaniem semantyki zdań i brzmienia użytych przez uczestników słów). Ponadto zgromadzony materiał uzupełniono komentarzem (odповідzią na pytania: „czy i jakie należałoby wprowadzić zmiany, żeby usprawnić i podnieść efektywność Programu?” oraz „czy i o jakie działania/formy wsparcia, których dotychczas nie było, należałoby rozszerzyć Program?”) spisany i przesłany do BBiA przez beneficjentów RPWRMDS już po zakończeniu wywiadu – tym sposobem stworzono możliwość głębszego przemyślenia zagadnień pojawiających się w trakcie przeprowadzonego wywiadu. Warto jednak zaznaczyć, że z możliwości tej skorzystali, przesyłając odpowiedzi, przedstawiciel tylko dwóch beneficjentów Programu.

2. Diagnoza sytuacji przed uruchomieniem Programu

2.1. Współpraca polsko-niemiecka jako wzór dla MDS

W opinii przedstawicieli MDS **idea międzynarodowych spotkań jest silnie zakorzeniona w zainicjowanej w latach 90. XX w. współpracy polsko-niemieckiej**. Działania podjęte na rzecz pojednania oraz stworzenia warunków do kontaktów między młodzieżą polską i niemiecką uznawane są za pewien wzorzec, na którym – dzięki zaangażowaniu rządu i społeczników – udało się wykrystalizować ideę Programu.

„Domy Spotkań istnieją, ponieważ one istniały przede wszystkim w strukturze Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży i na tej bazie one były organizowane. To były takie pionierskie działania Międzynarodowych Domów Spotkań w PNWM-ie, czyli Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży i na tej płaszczyźnie na przykład budowaliśmy, w jaki sposób one powinny wyglądać, tak ustrojowo (...)”.

[1]

„W końcuce dziewięćdziesiątych, początek dwudziestych powstawały Domy Spotkań z inicjatywy i z pieniędzy niemieckich w znacznej mierze, w duchu pojednania polsko-niemieckiego czy integracji europejskiej, to było na tamten moment ważne, bo wstępowaliśmy do Unii Europejskiej i były pewne sprawy (...)”.

[2]

Doświadczenia te są oceniane pozytywnie w dwóch perspektywach: poprzez efekty „miękkie” zaistniałe w kontekście integracji europejskiej oraz przez pryzmat materialnego zaplecza głównego podmiotu rozwijającego współpracę z Niemcami: Fundacji Krzyżowa. **Jednocześnie przedstawiciele MDS mają świadomość szczególnej pozycji Fundacji, wypracowanej w toku wieloletniej działalności.**

„Krzyżowa jest specyficzną rzeczą - ja wiem, to jest największy i taki najbardziej czasowy (...), ale ma historyczne założenia, spotkania. To wsparcie było i polskie i niemieckie”.

[3]

Wymiany polsko-niemieckie stanowią w retrospekcji przedstawicieli „starych” MDS swego rodzaju wzorzec – w oparciu o nie profiluje się obecne działania. Jednocześnie przedstawiciele beneficjentów RPWRMDS są w pełni świadomi nowych wyzwań i okoliczności, które wymagają elastycznego podejścia i reagowania na bieżące problemy.

2.2. Bariera rozwoju instytucjonalnego

Ścieżka rozwoju MDS po wejściu Polski do UE była – w opinii przedstawicieli beneficjentów Programu – w pewien sposób **ograniczona dostępnością środków finansowych, które można było przeznaczyć na inwestycje w infrastrukturę** oraz brakiem pomysłu na wykorzystanie potencjału drzemiącego w MDS. Sytuacja taka panowała mimo dużych możliwości, jakie stwarzała integracja europejska i wsparcie ze środków unijnych.

„ (...) jeszcze programowo my mogliśmy sobie działać, bo to były programy, w których zdobywaliśmy finansowanie na rzeczy bieżące, ale żeby pomyśleć sobie o rozwoju, my mamy małą jednostkę, ale przy Krzyżowej mają wiele budynków, modernizacja czy udoskonalenia, czy sale edukacyjne, czy zakupić sprzęt, zawsze to był problem, ponieważ te wartości materialne nie mogły być wsadzone w innych projektach. To była taka ściana, o którą się rozbijaliśmy, nikt nas nie rozumiał, ja to mówię prosto z mostu”.

[4]

„ (...) my jesteśmy mniejszą jednostką, ale współpracujemy, my się znamy tutaj w tym obszarze, to nam pomogło po prostu powstać z kolan. Ludzie, którzy do nas przyjeżdżali, zobaczyli, że coś się ruszyło w tym względzie, że nie było tego wstydu, że mamy wszystkie rzeczy stare po prostu. W przypadku Domu, sale edukacyjne mogliśmy wybudować, nie wiem, czy mogę tyle mówić czy już wystarczy, ale wybudować salę edukacyjną, niewielką, w ramach możliwości, w centrum Gdańska, wyposażenie gastronomiczne”

[5]

Przedstawiciele „starych MDS-ów” (działających przed uruchomieniem RPWRMDS) wskazali jednocześnie, iż **podstawą funkcjonowania Domu Spotkań powinno być zaplecze noclegowe i gastronomiczne**, aby można było organizować kilkudniowe pobyty gości z zagranicy. W zapisach Programu dostrzeżono potrzebę utrzymania infrastruktury, w tym

finansowania niezbędnych remontów, modernizacji i zakupu wyposażenia, co jest jednoznacznie chwalone przez beneficjentów.

2.3. Program jako wyraz docenienia działalności MDS

Dla przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS bardzo ważny, chociaż niewymierny w ocenie, jest fakt uruchomienia dedykowanego im Programu. Stanowi to **wyraz symbolicznego docenienie znaczenia MDS oraz roli jaką instytucje te w przeszłości odegrały i nadal odgrywają w budowaniu porozumienia pomiędzy młodymi Polakami oraz ich kolegami z zagranicy**. Ze względu na to, że spotkania są organizowane zawsze we współpracy z zagranicznymi partnerami, posiadanie wsparcia i opieki ze strony państwa jest cenne i dostrzegane przez partnerów zagranicznych.

„Dla mnie, to jest sukces ten projekt, sukces pod każdym względem, przede wszystkim, że zaistnieliśmy w NIW-ie i że nie musimy się wstydzić, bo możemy też powiedzieć na spotkaniach międzynarodowych polsko-niemieckich, że rząd nas zauważył”.

[6]

„Przede wszystkim chyba najważniejsza rzecz, że po trzydziestu latach ktoś nas zaprosił i chciał w ogóle z nami rozmawiać. To jest chyba najistotniejsze, że to było pierwsze spotkanie w kancelarii Prezesa Rady Ministrów, z ramienia NIW i z panem Kaczmarczykiem, spotkanie przygotowawcze każdego programu i w ogóle opisanie Międzynarodowych Spotkań, kto to jest”.

[7]

Beneficjenci uruchomienie Programu traktują również jako **przejaw upodmiotowienia przez władze centralne MDS-ów**, czego dowodzi ich udział w opracowywaniu założeń Programu. W opinii przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS powstanie Programu to również dowód na to, że państwo polskie przykłada do kwestii współpracy z sąsiadami dużą wagę i stara się budować swoją soft power za pomocą wymiany międzynarodowej („pokazywanie jaka jest Polska”).

3. Doświadczenia beneficjentów z dotychczasowego wdrażania Programu

3.1. Partycypacja w tworzeniu zasad Programu

Założenia RPWRMDS – podobnie jak w przypadku innych programów tematycznych zarządzanych przez NIW-CRSO (np. ROHiS i RPWRUL) – zostały opracowane we współpracy z obecnymi beneficjentami. Przedstawiciele istniejących MDS-ów brali udział w konsultowaniu Programu oraz współuczestniczyli w podejmowaniu decyzji o tym, jak realizowane będą jego cele – wyczerpuje to znamiona **czynnej partycypacji społecznej** i politycznej¹.

„(...) z naszej perspektywy właśnie to wsparcie infrastrukturalne i w zakresie wspierania personelu jest ważniejsze niż to wsparcie projektowe, chociaż i ono nie jest bez znaczenia; [...] natomiast znacznie łatwiej jest na rynku znaleźć pieniądze na realizację projektu”.

[8]

„(...) nikt nie chce wspierać personelu, nikt nie chce wspierać inwestycji, infrastruktury, a to, że NIW dał nam taką możliwość, to jest naprawdę ogromną wartością”.

[9]

Włączenie obecnych beneficjentów RPWRMDS w projektowanie Programu pozwala stwierdzić, że w dużym stopniu jego **założenia odpowiadają na specyficzne uwarunkowania działalności MDS oraz umożliwiają efektywne finansowanie ich rozwoju instytucjonalnego**. RPWRMDS zaspokaja tym samym potrzeby realnie odczuwane przez MDS-y (z reguły trudne do zaspokojenia w innych programach, gdzie o środki publiczne konkurują liczne i zróżnicowane potencjałem podmioty).

¹ Za „Pojęcie, istota i formy partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego”, Michał Wójcicki (źródło: <https://core.ac.uk/download/pdf/160250602.pdf>). Partycypacja czynna jest jedną z dwóch form partycypacji społecznej; na partycypację bierną składają się: informowanie społeczności oraz pozyskiwanie informacji od społeczeństwa.

3.2. Program jako odpowiedź na zróżnicowane potrzeby MDS

Program jest dostosowany do potrzeb MDS funkcjonujących od wielu lat i wspartych w ramach Priorytetu 1. (*Wsparcie istniejących międzynarodowych domów spotkań*) oraz podmiotów dopiero rozpoczynających działalność na tej niwie – organizacje, które otrzymały dotacje w ramach Priorytetu 2. (*Wsparcie nowych międzynarodowych domów spotkań*) również doceniają duży stopień swobody, jaki mają przy realizacji swoich zadań. **Swoboda ta uwidacznia się choćby w definiowaniu potrzeb, które zaspokojone zostaną dzięki środkom Programu.**

„(...) pierwsza rzecz to jest to, że kształcimy holistycznie i mamy dowolność”

[10]

„(...) mogliśmy też sami zdecydować, na co to wsparcie instytucjonalne potrzebujemy. To też było bardzo ważne, słuchanie nas, że to co jest akurat w naszej sytuacji ważne, czyli z jednej strony infrastruktura techniczna, doposażenie ale też rozwój personelu”

[11]

„(...) na samą realizację wymian, to można korzystać z różnych [programów], natomiast na utrzymanie jakości, na utrzymanie personelu i infrastruktury nigdy nie było środków. Dlatego ten program jest taki ważny i dlatego dla nas też jest ważna ta definicja, co jest Domem Spotkań i czy każda organizacja może startować w tym konkursie, i uzyskać to wsparcie instytucjonalne”

[12]

„ (...) wsparcia instytucjonalnego pan nie otrzyma w innych projektach. Dlatego dla nas, to było bardzo ważne, bardzo istotne dla Międzynarodowych Domów Spotkań, ponieważ historycznie patrząc na ten projekt, wyszło to z polsko-niemieckiej współpracy młodzieży. Ponieważ Domy Spotkań nie mogły istnieć, po prostu nie było stać nas (na utrzymanie – przyp. BBiA).”

[13]

Beneficjenci RPWRMDS **doceniają możliwość skorzystania ze wsparcia w dwóch odrębnych ścieżkach (ujętych w obu priorytetach Programu), przez co mogą zaspokajać zróżnicowane potrzeby:** wsparcie rozwoju instytucjonalnego oraz wsparcie rozwoju

programowego. Jest to możliwość unikatowa na tle alternatywnych programów. Z punktu widzenia MDS-ów bardzo ważne jest, że nie muszą konkurować o te środki z organizacjami nie prowadzącymi działań związanych z organizacją projektów międzynarodowych.

3.3. Inwestycje w zasoby materialne

Korzystając z finansowania w ramach Programu beneficjenci zaspokajają rozmaite potrzeby materialne swoich domów spotkań. Wszyscy uczestnicy FGI wyrazili opinię, że **konieczność zapewnienia noclegów i wyżywienia** uczestnikom spotkań (utrzymanie bazy lokalowej) jest bardzo kosztowna i że bez wsparcia środkami RPWRMDS nie byłoby w stanie tych kosztów ponieść – inwestycje są znacznie droższe niż bieżąca działalność programowa MDS.

„Nie mogę porównywać tego, co mogłam zrobić w Warszawie z tym, co mogę zrobić w Przemyślu. To są nieporównywalne dwie różne sytuacje. Na co mogłam sobie pozwolić w Warszawie, niestety w Przemyślu to nie wychodzi. Bez bazy noclegowej i gastronomicznej myślę, że ten projekt byłby niemożliwy do zrealizowania. Znalezienie odpowiedniej bazy, znalezienie odpowiedniego miejsca wcale nie jest takie proste i dla mnie wsparcie tego jest naprawdę bardzo ważne, więc byłabym za tym, postulowałabym, prosiłabym NIW, aby podjął i pozwolił kontynuować tę działalność w tych regionach”.

[14]

„(...) sale edukacyjne mogliśmy wybudować (...) niewielką, w ramach możliwości, w centrum Gdańska, wyposażenie gastronomiczne”.

[15]

„były projektory, komputery, tablice, takie przyziemne rzeczy – bemały do ciepłej zupy, żeby to nie stygło, że [jedzenie] jest estetyczne. Podniesienie jakości, bezpieczeństwa również młodzieży, infrastruktura Wi-Fi, przeciwpożarowe [...] czujniki”.

[16]

Dostrzec można jednak pewne zróżnicowanie sytuacji w poszczególnych organizacjach. Jest ono silnie warunkowane lokalizacją Domu Spotkań oraz wyposażeniem, którym dysponował przed rozpoczęciem realizacji zadań w ramach Programu – w zależności od

specyfiki danej miejscowości potrzeby MDS w zakresie zaplecza logistycznego mają odmienny charakter (ich zaspokojeniu nadawany jest różny priorytet), podobnie jak dostęp do usług (np. możliwość zorganizowania noclegu dla gości zagranicznych zmniejsza presję na rozbudowę własnej bazy noclegowej). **Kontekst działania MDS okazuje się więc niezwykle istotny.**

3.4. Rozwój personelu

Drugi niezwykle istotny obszar wsparcia w ścieżkach 1b i 2b stanowi rozwój personelu MDS-ów. **Możliwość doszkalania pracowników wpływa na ich lojalność** wobec pracodawcy, dzięki czemu zmniejsza się ryzyko, że zmienią oni pracę w trakcie realizacji projektu. Mniejsza rotacja pracowników sprawia także, że zespół staje się bardziej profesjonalny i realizuje przydzielone zadania sprawniej. **Jednoczesne dofinansowanie inwestycji w infrastrukturę oraz w rozwój personelu umożliwia podniesienie jakości działań MDS-ów.**

„(...) ten program umożliwił nam przeprowadzenie szeregu działań zwiększających kompetencje zespołu, co przekłada się na jakość naszych działań, ale też na zadowolenie zespołu”.

[17]

„(...) my się ciągle borykamy z olbrzymimi finansowymi [trudnościami], a skutkiem tej sytuacji jest między innymi to, że tracimy wysoko wykwalifikowanych pracowników i musimy ciągle zatrudniać nowe osoby, przeszkalać je, wdrażać, a później i tak one po jakimś czasie odchodzą, bo już nasze wynagrodzenia nie są konkurencyjne. To jest błędne koło, które sprawia, że jakość naszych działań nie jest tak wysoka, jak byśmy chcieli. Każde działanie, które zwiększa kompetencje, zadowolenie zespołu przynosi też taką strukturalne, długofalowe wzmocnienie Domów Spotkań”.

[18]

Pomoc oferowana w ramach ścieżki 1a (*Wsparcie działalności programowej istniejących międzynarodowych domów spotkań*) oraz 2a (*Wsparcie działalności programowej nowopowstających międzynarodowych domów spotkań*), chociaż mniej specyficzna dla Programu niż proinwestycyjne ścieżki 1b i 2b, także jest doceniana przez beneficjentów. Szczególnie podmioty, które dopiero rozpoczęły działalność jako MDS i poszukują pomysłów na poszerzenie spektrum swoich odbiorców dostrzegają korzyści wynikające z tego, że mogą

przetestować programy edukacyjne oraz stworzyć ofertę atrakcyjną dla młodzieży z różnych krajów.

„(...)właśnie pozwolić na tę edukację pozaformalną, żeby to nie musiało być kształcenie ustawiczne. Bardzo bym była też za tym, żeby można było tematy, program dopasowywać do potrzeb uczestników, a nie martwić się, że to musi być kształcenie ustawiczne”.

[19]

„Dla nas prowadzenie Międzynarodowego Domu Spotkań jest głównie ideą edukacji pozaformalnej, stwarzaniem możliwości młodym ludziom do tego, żeby poznawali nawzajem swoje kultury, do tego, żeby wspólnie nawiązywali kontakty, realizowali projekty, także poza naszym Międzynarodowym Domem Spotkań”.

[20]

Wzmocnienie i uatrakcyjnienie oferty programowej w opinii części przedstawicieli beneficjentów MDS stanowi warunek konieczny, aby **przyciągnąć uczestników spotkań oraz by wygrać konkurencję z innymi podmiotami**, które realizują międzynarodowe projekty.

3.5. Elastyczne podejście i dobra komunikacja z operatorem Programu

Doświadczeni w działalności pozarządowej uczestnicy FGI zwrócili uwagę na **wielką zaletę Programu jaką jest elastyczność w projektowaniu i modyfikowaniu działań** składających się na zadanie wsparte środkami Programu. Pozwala to skupić się na bieżącej działalności MDS – organizacji spotkań, kontaktach międzynarodowych – nie zaś na biurokratycznym rozliczaniu ze wskaźników i poniesionych kosztów.

„Bardzo dziękujemy za taką elastyczność w prowadzeniu tego programu. I również, że ta biurokracja nie jest na tyle rozbudowana, że można ją spokojnie ogarnąć. Nie trzeba zatrudniać dodatkowych ludzi do prowadzenia nie wiadomo jakich sprawozdań, załączników do sprawozdań i takich rzeczy. I takie zaufanie, że sprawozdanie można wykonać elektronicznie i nie trzeba wysyłać, nie wiem, sterty papierów, co czasami zdarza się przy innych projektach albo przy projektach unijnych. Tak że też jestem wdzięczna za taką elastyczność jeżeli chodzi o możliwość jakichś zmian. Że właśnie pani Liliana tutaj koordynuje to na tyle sprawnie z dyrektorami i z osobami decyzyjnymi, że te zmiany też...”

na nie nie trzeba długo oczekiwać. Tak że to bym też podkreśliła jako taki walor bardzo pozytywny tego programu i na przyszłość żeby też został utrzymany”.

[21]

„(...) nasz opiekun, pani Lilianna jest rewelacyjna, po prostu ta kobieta ma tyle serca, ciepła, elastyczności, pomoc - to jest fenomen kobieta, która ze swoim podejściem, ciepłem, pomocą, otwartością... Kobieta, który mówi językiem dla mnie zrozumiałym (...).”

[22]

Przedstawiciele beneficjentów RPWRMDS podkreślili **fakt bardzo dobrej komunikacji realizatorów zadań z opiekunami wniosków po stronie NIW-CRSO. Zespół BPT oceniony został przez uczestników FGI wysoko** – jako profesjonalny, otwarty, potrafiący wytłumaczyć trudne zagadnienia prostym językiem, przez co udaje się uniknąć licznych problemów w sprawozdawczości. Postawa ta buduje zaufanie beneficjenta do instytucji.

4. Oczekiwania przedstawicieli MDS wobec Programu

4.1. Kontynuacja systemowej pomocy dla MDS

Uczestnicy FGI zgodnie stwierdzili, że dla przyszłej działalności reprezentowanych przez nich MDS istotna jest przede wszystkim **długofalowa i stabilna pomoc ze strony instytucji publicznych**. Wynika to ze specyficznego obszaru działalności MDS i ich naturalnej ścieżki rozwoju, zakładających wieloletnie i regularne wymiany międzynarodowe – budowanie relacji z partnerami zagranicznymi oparte jest na wzajemnym poznawaniu, które trwa długo i wykracza poza okres jednego projektu.

W tym kontekście potrzebne jest **stałe wsparcie finansowe**. W ocenie przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS wsparcie to **powinno być nawet większe, ponieważ występuje zjawisko inflacji** oraz rosną koszty działań inwestycyjnych. Należy przy tym utrzymać „dwutorowość” – możliwość aplikowania o środki na rozwój zaplecza logistycznego i oferty programowej oraz elastyczne podejście (ze względu na różnorodność potrzeb i uwarunkowań działania MDS).

„(...) ja się zgadzam w zupełności, że mamy iść dwutorowo. To jest jasne dla nas wszystkich i tu chyba nie musimy drzwi wywarzać, jedynie możemy aplikować tutaj, naciski robić, żeby były większe fundusze. Kwestia jest z tym związana, żeby nawet rozłączyć ścieżkę 1A i ścieżkę 1B, żeby można było tu aplikować i tu aplikować, taka jest możliwość oczywiście. To jest właśnie ten fenomen, że możemy się podzielić tym wszystkim ze sobą i to jest bogactwo moim zdaniem, że może być instytucjonalny i może być projektowy. Wiadomo, że my jako jednostki mamy budynki, będziemy naciskali, żeby ten instytucjonalny był wyższy, ponieważ zawsze są koszty większe (...)”.

[23]

Jednocześnie zauważono, że pomoc publiczna powinna wiązać się z wymogiem zapewniania trwałości rezultatów przez beneficjentów Programu, **aby wsparte MDS stały się trwalsze niż sam Program**. Spostrzeżenie to, poczynione przez przedstawicieli „startych” MDS, można traktować jako wyraz dezaprobaty dla wsparcia podmiotów, które realizują wymiany międzynarodowe wyłącznie na potrzeby/w konsekwencji uzyskania dotacji z RPWRMDS i nie tworzą własnej bazy materialnej oraz instytucjonalnej.

„Ale z punktu widzenia też grantodawcy czyli NIW-u, ona (pomoc – przyp. BBiA) powinna być taka, żeby gwarantować trwałość tych rozwiązań. Że instytucje, które skorzystają z tych środków, czyli w które państwo zainwestuje, żeby one dłużej trwały niż tylko program. Właśnie dlatego ta formuła instytucjonalnej działalności jako Dom Spotkań była długofalowa. Żeby nie było takiej sytuacji właśnie, że są organizacje, które się nie zajmują tym na co dzień skorzystają ze środków, a jak środki się skończą, to przestają realizować tę działalność międzynarodowych spotkań młodzieży czy dorosłych (...)”.

[24]

Przedstawiciele beneficjentów podkreślili w trakcie FGI, że **konieczne jest podtrzymanie stałego kontaktu i opieki ze strony NIW-CRSO** – opiekunowie projektów powinni nadal pełnić rolę „pomocniczą” w interpretacji zapisów Programu (takie stwierdzenia to kolejny dowód dobrej współpracy z operatorem Programu). Ponadto zapostulowano o w pełni elektroniczną sprawozdawczość z realizacji zadań w przyszłości i **zwiększenie elastyczności jeśli chodzi o czas trwania spotkań** w MDS (obniżenie wymogu realizacji co

najmniej 10 międzynarodowych programów edukacyjnych, trwających minimum 4 dni, rocznie).

Stosunkowo mało uwagi poświęcono w czasie FGI oczekiwaniom związanym z dostępem do Programu w przyszłości innych podmiotów– **nie podjęto wątku zawężenia dostępu** do Programu wyłącznie do organizacji, które już działają jako MDS lub mają ścisły plan powołania takiej placówki (choć zagadnienie to pośrednio pojawiło się w kontekście uściślenia definicji MDS – o czym mowa niżej). Niemniej jeden z beneficjentów RPWRMDS sformułował na piśmie **pomysł wsparcia rozwoju organizacyjnego MDS poprzez umożliwienie tworzenia filii** w innych regionach Polski.

POSTULAT BENEFICJENTA:

Chcąc sprostać nowym wyzwaniom konieczne wydaje się rozwijanie struktur organizacyjnych MDS poprzez tworzenie nowej przestrzeni lokalowej i infrastruktury technicznej. Strategie na najbliższe lata powinny uwzględniać te aspekty, gdyż działanie w dotychczasowym zakresie może być istotnym ograniczeniem rozwoju i otwarcia się na nowe potrzeby społeczne. Jednym z założeń strategicznych winno być zatem tworzenie nowych oddziałów lub jednostek MDS w celu rozszerzenia profilu swojej działalności programowej i statutowej wspomagającej realizację misji MDS.

4.2. Promocja działalności MDS – ukierunkowanie na młodzież

Uczestnicy FGI zgodnie zauważyli, że konieczna jest **intensyfikacja wysiłków na rzecz promocji idei Międzynarodowych Domów Spotkań wśród ogółu społeczeństwa**, jak również samego RPWRMDS wśród podmiotów prowadzących działalność polegającą na inicjowaniu kontaktów międzynarodowych. Narzędzia promocji powinny być tworzone i wykorzystywane z udziałem instytucji publicznych (np. szkół, kuratoriów), szczególnie w upowszechnianiu wiedzy o tym, czym jest MDS oraz jakie korzyści odnosi uczestnik biorący udział w spotkaniach edukacyjnych w międzynarodowym gronie. MDS może stać się bowiem – w ocenie przedstawicieli beneficjentów – miejscem absorbującym uwagę różnych grup społecznych.

(...) dobrze byłoby naszym zdaniem zachęcać osoby odpowiedzialne za kształtowanie programów szkolnych do tego, żeby takie spotkanie międzynarodowe dowartościować, zarówno jako jakiś element drogi zawodowej nauczycieli, jak i jako taki ważny element kształcenia uczniów. Żeby po prostu, brzydko mówiąc, opłaciło się przyjeżdżać na takie spotkania. Jeśli my mielibyśmy optować za jakąś formą promocji, to może nie taką ogólną, skierowaną do wszystkich, tylko właśnie celowo skoncentrować się na tych przestrzeniach, gdzie widzimy problemy. A ten problem widzimy przede wszystkim w systemie szkolnym”.

[25]

„(...) tak naprawdę można tworzyć jeden projekt, tylko ukierunkować pewne działania dla młodzieży, pewne dla seniorów, niektóre dla osób dorosłych, może dla rodziców z dziećmi”.

[26]

Uczestnicy FGI zauważyli, że NIW-CRSO powinien silniej promować siebie, jako operatora i źródło dotacji, poprzez kolportowanie informacji o przedsięwzięciach wspartych środkami RPWRMDS. **Promocja idei MDS pozwoli na stabilizację działalności tych organizacji, nabór nowych uczestników, zwiększenie zasięgu i jakości projektów, jak również zwiększy zainteresowanie potencjalnych odbiorców.**

Wśród szczególnie pożądaných adresatów działań MDS wielu uczestników FGI wskazało młodzież. Podkreślono wielokrotnie, że **aby przyciągnąć młodych ludzi i zainteresować ich udziałem w przedsięwzięciach organizowanych przez beneficjentów RPWRMDS konieczne jest uatrakcyjnienie oferty i nadanie jej silnego wymiaru edukacyjnego.** Potrzebne jest również skrócenie regulaminowego czasu spotkań (np. 4 dni na spotkanie to za dużo, ponieważ młodzi ludzie mają zajęcia szkolne, więc nie mogą uczestniczyć w spotkaniach inaczej niż w weekend).

„Będziemy się spotykali, będziemy mieli z wami zajęcia, będziecie swoje umiejętności rozwijali. Chcecie przynieść swoje klocki LEGO, posiedzieć tu, połączymy się z kimś online, będziemy to razem robili, nauczycie się języka. Znowu to podejście holistyczne. Ta idea nowego Domu Spotkań, gdzie jest miejsce noclegowe, jest miejsce odpoczynku, jest miejsce gastronomiczne, ale też jest miejsce do rozwoju swoich umiejętności, gdzie wszystkie badania pokazują, że te umiejętności, te kompetencje społeczne, które są

zaznaczone, one niestety będą deficytowe”.

[27]

„(...) to jest super, bo było zrobione i to, co państwo do tej pory robicie. Natomiast, też trzeba pokazać, że te domy spotkań, to jest nowy model, pod nowe pokolenia. On musi ulegać modyfikacji i on musi pokazywać to, że nie są to jakieś stare rzeczy (...).

Natomiast, tu trzeba troszeczkę w mojej ocenie porzucić to myślenie, że idziecie tam rozwijać swoje umiejętności i kompetencje. Dom Spotkań, to jest tak naprawdę miejsce, gdzie będziecie się mogli rozwijać jak równy z równym (...).

[28]

„(...) my jesteśmy organizacją, gdzie mi zależy na dzieciakach, bo mamy zajęcia z nimi, żeby one też poszły w wolontariat. Ale nie pójdzie w wolontariat młody w naszym regionie, młoda osoba, jak nie widzi fajnego budynku, fajnej sali, nie widzi fajnego komputera, że są fajni ludzie, że on może sobie przyjść i zrobić kawę z ekspresu”.

[29]

Jednocześnie uczestnicy FGI stwierdzili, że MDS powinny mieć ofertę skierowaną do różnych grup docelowych – **ofertę jak najbardziej zróżnicowaną (odpowiadającą lokalnym potrzebom), opartą na rozbudowanym programie MDS oraz wdrażaną przez przeszkolony personel**. Stwierdzić w tym miejscu należy, w oparciu o analizę zapisu wywiadu, że dla jednych przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS działalność MDS ogranicza się do sfery edukacyjnej (nieformalnej), podczas gdy dla innych prymarne znaczenie ma wymiar komunikacji międzykulturowej. Różnice te mogą rzutować w przyszłości na ocenę Programu oraz jego stabilność (szczególnie w sytuacji, gdy pojawią się konflikty interesów między beneficjentami dot. podstawowego celu działalności).

4.3. Zwiększenie współpracy z partnerami ze Wschodu – działania na rzecz wzmacniania tożsamości narodowej

Uczestnicy FGI dysponujący kontaktami ze środowiskami kresowymi sformułowali postulat pod adresem innych beneficjentów oraz operatora RPWRMDS, aby **zwiększyć zainteresowanie współpracą i organizacją spotkań z partnerami zza wschodniej granicy, zwłaszcza z młodzieżą**. Obecna sytuacja geopolityczna wymaga większego zaangażowania w

inicjatywy spotkań młodzieży z krajów bałtyckich, Białorusi, Ukrainy. Tamte kierunki są postrzegane jako ważne dla interesów państwa polskiego, dlatego spotkania mogą nieść dodatkowe efekty. Przedstawiciele MDS zauważają, że istnieje **duży potencjał w organizacjach polonijnych** – one mogą skutecznie zachęcić uczestników i parterów międzynarodowych do odwiedzenia Polski. Jednocześnie dostrzega się obiektywne trudności, wynikające z napiętej sytuacji międzynarodowej.

„My troszeczkę może mamy skażenie idei międzynarodowych spotkań, które wymusza na nas polsko-niemiecka współpraca młodzieży. A chyba ideą całego programu nie było tylko zawężenie do domów spotkań, które są z polsko-niemieckiej współpracy młodzieży, ale patrząc szeroko, powstające nie muszą korzystać z takiego doświadczenia jak polsko-niemiecka współpraca młodzieży. Mogą mieć inne fundusze grantowe (...)”.

[29]

„(...) nasza uwaga powinna być skierowana (na Wschód – przyp. BBiA), bo sytuacja młodzieży polskiej na Białorusi, ale też i organizacji społecznych, praktycznie nie mogą funkcjonować. My mieliśmy kontakt z organizacjami młodzieżowymi w Grodzieńszczyźnie, w Lidzie, w Pińsku i większość tych osób to już w zasadzie się do Polski przeniosło (...). Była też polska macierz szkolna i my to też w trudnym okresie zaczęliśmy realizować, bo wojna na Ukrainie wybuchła, nie można było z Ukrainy wyjeżdżać, również tak samo Białoruś. Może Litwa, Łotwa trochę bardziej. My zrobiliśmy program pilotażowy, jednoroczny, po prostu chcieliśmy zintegrować wszystkie osoby, co działają na rzecz Polaków na kresach, żeby ich zaprosić, którzy już aktywnie działają oraz jakieś organizacje z Polski, które na rzecz państw czy na rzecz kresów działają. Nam się udało kilka takich zjazdów zrobić w Tykocinie, były takie zjazdy w duchu Pierwszej Rzeczypospolitej, bo to była tematyka historyczna, kulturowa, też były różne śpiewy staropolskie, nauka szabli staropolskiej, było bardziej integracyjnie. Też na wiele wspólnych pomysłów tam wpadliśmy, bo był czas na rozmowy. Potem też się spotykaliśmy z dyrektorami szkół, chociażby na Litwie i wyszło na to, że chcemy kontynuować. My to nazwaliśmy bardziej ideą póki co. Mamy też przychylność władz samorządowych, bo patronat objął inicjatywę zarówno marszałek, jaki wojewoda podlaski”.

[30]

Spotkania międzynarodowe w zarysowanym wyżej kontekście – w opinii jednego z przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS – powinny zostać **silnie splecione z promocją i dowartościowaniem polskiej kultury w ramach oferty MDS**. Może być to istotna funkcja MDS, zyskująca na znaczeniu w obliczu rozszerzającej się oferty wyjazdów zagranicznych i kontaktów międzynarodowych inicjowanych z wykorzystaniem innych mechanizmów finansowania (np. programów unijnych), które w swych założeniach promują, szczególnie wśród młodzieży, kulturę obcą. Ponadto **spotkania przygotowujące Polaków do zagranicznego wyjazdu powinny być również mocno skoncentrowane na kwestii narodowej tożsamości i kultury**.

„(...) Narodowy Instytut Wolności... narodowy, czyli związany z tożsamością polską, z kulturą polską, z wartościami, z patriotyzmem. Dlatego, jeśli ktoś nie zgadza się z tymi wartościami, proszę może aplikować gdzie indziej. Może iść do Fundacji Batorego (...).

Kiedy mówię Narodowy Instytut Wolności, to ja wiem, że mogę promować wartości chrześcijańskie, że mogę promować wartości patriotyczne”.

[31]

„Ale potrzeba jeszcze bardzo mocno, jak to robią Niemcy, żeby można było robić spotkania jednonarodowe, przygotowujące do spotkań międzynarodowych. Ponieważ, kto może się spotkać (w MDS – przyp. BBiA)? Kto ma swoją tożsamość, kto ma umocnioną, wie kim jest i po co się spotyka (z innymi narodami – przyp. BBiA), z jakimi wartościami. My widzimy, że młodzież często nie jest przygotowana do takiego spotkania i spotyka się z wieloma trudnościami, właśnie tożsamościowymi, kulturowymi i historycznymi”.

[32]

Wzmiankowany wyżej uczestnik FGI sformułował pod adresem pozostałych beneficjentów RPWRMDS postulat **zwiększenia obecności wartości chrześcijańskich w prowadzonej przez MDS działalności** (nie wskazano jednak, w jaki sposób wartości te miałyby być silniej obecne w zarządzaniu Programem przez operatora), zaznaczając, że może być to istotny wyróżnik tego rodzaju placówek wśród instytucji organizujących bezpośrednie kontakty polskich obywateli z obywatelami innych państw oraz zachęta dla sporej grupy

rodziców, aby wysyłać swoje dzieci do MDS. W komentarzu beneficjent RPWRMDS wskazał istotę tego zagadnienia:

POSTULAT BENEFICJENTA:

Korzyści wynikające z organizowanych spotkań międzynarodowych w powyższej formule są niewątpliwe, ale na przestrzeni ostatnich lat można także dostrzec pewną słabą stronę dotychczasowych działań, która szczególnie uwidacznia się na tle przyjmowania różnych obcych wzorców i trendów przez polską młodzież. Następstwem tego jest osłabienie tożsamości narodowej oraz zdolności właściwego jej przejawiania i rozumienia. W dotychczasowej formule organizowanych projektów zakłada się przede wszystkim działanie mechanizmu przekazu polskich pierwiastków, których odbiorcami jest goszcząca młodzież z zagranicy.

4.4. Sieciowanie MDS oraz wymiana doświadczeń

Uczestnicy FGI podjęli temat wzajemnej współpracy i wymiany doświadczeń (szczególnie między „starymi” a „nowymi” MDS) – **działania sieciujące uznają za potrzebne i kluczowe dla umocnienia idei MDS oraz skutecznej niwelacji problemów, które pojawiają się trakcie realizacji zadań** dofinansowanych Programem. Wymiana wiedzy i poszerzenie kontaktów stanowi w opinii niektórych przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS sposób na stabilizację działalności w dłuższym okresie, jak również ułatwia zawiązanie współpracy międzynarodowej (tzw. „pierwszy krok”).

„(...) ja uważam, że my się w ogóle między sobą powinniśmy bardzo mocno sieciować. Im więcej i bardziej będziemy współpracować, tym bardziej się będziemy promować. Wydaje mi się, że też tym bardziej te kontakty, tym bardziej dla państwa, którzy prowadzicie te nowe ośrodki, będą się poszerzać. Bo my też już mamy jakieś bazy, którymi się możemy dzielić. Więc myślę, że od

tego należałoby wyjść. Od takiego sieciowania się pomiędzy nami samymi (...)”.

[33]

„(...) czy państwo (NIW-CRSO – przyp. BBiA) na przykład mają jakiś pomysł na taką konferencję czy seminarium, żeby coś takiego zrobić? (...) Możecie pomyśleć o czymś takim. My was możemy wesprzeć w tym - nam się to już udało częściowo zrobić. Miesiąc temu w Lublinie widzieliśmy się... z Krzyżową, z panem Patrykiem się widzieliśmy, z panią Roksaną (...). Też był dyrektor Kaczmarczyk z nami wtedy. Tam się koniec końców 180 osób zebrało na wydarzeniu. Więc myślę, że to jest dobry początek i dobrze by było pomyśleć o czymś podobnym w większym gronie. Spotkania sieciujące w postaci takiego forum sieciującego, które by pozwoliło w jakiś sposób praktyczny, nie tylko konferencyjny, wspólnie porozmawiać na takie problemy, tematy. I żeby to ułożyć również w sposób warsztatowy (...)”.

[34]

Wymiana doświadczeń i koordynacja działań w skali ogólnopolskiej porównywana została przez uczestników FGI do rozwiązań, które spotkać można obecnie w środowisku Uniwersytetów Ludowych (również posiadających dedykowany, rządowy program wsparcia). Sieciowanie nie tylko usprawnia wymianę wiedzy i nawiązywanie kontaktów, ale też wzmacnia i konsoliduje organizacje, przyczyniając się do upowszechnienia i utrwalenia idei UL. W ocenie przedstawicieli beneficjentów RPWRMDS podobne efekty udałooby się osiągnąć wśród MDS (oraz organizacji aspirujących do założenia tego typu placówki), **pod warunkiem, że NIW-CRSO zaangażuje się w organizację ww. wydarzeń (konferencji, seminariów).**

4.5. Potrzeba doprecyzowania definicji MDS

Uczestnicy badania, reprezentujący „stare” MDS (istniejące przed uruchomieniem Programu), wielokrotnie zwracali uwagę na problem „rozmywania idei” domów spotkań. Wynika to ze sposobu funkcjonowania podmiotów prowadzących MDS – dla niektórych wymiana międzynarodowa jest wyłącznie dodatkiem do podstawowej aktywności (realizowanej w innych obszarach pożytku) lub też prowadzona jest ona bez własnego zaplecza logistycznego (na zasadzie outsourcingu) i z naciskiem na elementy *stricte* edukacyjne. Skutkuje to podejmowaniem w ramach RPWRMDS inicjatyw, które z powodzeniem mogłyby być finansowane z innych źródeł. Rozwiązaniem w tym zakresie jest **dookreślenie definicji**

MDS (nie tylko w zapisach Programu i ogłoszenia konkursowego, ale też na płaszczyźnie legislacyjnej – być może w zapisach ustawowych).

„(...) z tego, co ja pamiętam i z tego, co ja zrozumiałam, no to pewne zasady obowiązywały – jakie jest rozumienie Międzynarodowego Domu Spotkań. No, bo Międzynarodowy Dom Spotkań, to nie jest jakiś klub spotkań, tylko to jest pewna definicja. Trudno sobie wyobrazić Międzynarodowy Dom Spotkań bez międzynarodowego spotkania, które w czasach pandemii miało też pole online. Ale to była wymuszona forma. Ja bym się tutaj nie zgadzała z tym, że polsko-niemiecka wymiana młodzieży wymusza jakieś formy. Tylko te formy były wypracowane przez wiele lat. To prawda. Ale już wiele lat właśnie minęło. I to jest chyba kluczowa rzecz, którą też należy zrozumieć (...).”

[35]

Rozbieżności poglądów w zakresie definicji MDS, które zarysowały się między uczestnikami FGI dotyczą charakteru postulowanej zmiany: **czy ma być ona zawężająca** (ściśle wskazywać na obowiązek posiadania bazy noclegowej i gastronomicznej), czy też powinna uwzględniać możliwość prowadzenia działalności MDS w różnych formach i skali.

„(...) czasami już się podmioty duże spierają z nowopowstającymi i tak dalej. To trzeba wyraźnie oddzielić. Bo na przykład sama definicja jest bardzo ważna, bo już jest chociażby właśnie Krzyżowa, to jest wzór. To jest definicja, jak powinien wzorcowy Międzynarodowy Dom Spotkań (funkcjonować – przyp. BBiA), ale z samej definicji. Ale to trzeba (...) bardzo szeroko rozszerzyć. Widać, że każdy z nowopowstających (...) inaczej robi, każdy inaczej rozumie. Tu trzeba bardziej rozszerzyć, moim zdaniem”.

[36]

„Dom Spotkań musi mieć swoją placówkę noclegową, musi mieć zaplecze edukacyjne, musi mieć zaplecze gastronomiczne, ponieważ tak to jest określone, takie były założenia, że muszą realizować projekty międzynarodowe”.

[37]

Jeden z beneficjentów RPWRMDS zauważył w pisemnym komentarzu, że **przejrzysty status prawny MDS pozwoli na inicjowanie nowych form współdziałania z podmiotami**

publicznymi i prywatnymi – jasne określenie charakteru MDS pozwoli na pozyskiwanie wsparcia finansowego od donatorów biznesowych.

POSTULAT BENEFICJENTA:

Nie do końca przejrzysty status prawny tych organizacji przekonuje z kolei, że dziś szczególnie konieczna jest refleksja nad ich właściwą formą prawno-organizacyjną, aby rozbudzić nowe formy współdziałania w różnych przestrzeniach z udziałem podmiotów publicznych i prywatnych oraz zapewnić szerszy dostęp do dodatkowych źródeł finansowania ich działalności (...). W sferze ustrojowej konieczne są również działania inicjujące tworzenie fundamentu pod konkretną regulację prawną, która byłaby podstawą działania MDS w bardziej uporządkowanej i przejrzystej formule. Naszym zdaniem, wymaga to działań o różnorodnym charakterze, w tym lobbowanie takich działań, a także podejmowanie różnych form współdziałania oraz akcji propagowania idei i celów MDS. Ponadto jest to perspektywa wykonywania niełatwej pracy od podstaw w celu zainicjowania procesu legislacyjnego.

5. Podsumowanie

Odnosząc wnioski z rzeczonego badania do założeń określonych w dokumencie programowym RPWRMDS stwierdzić trzeba, że:

- 1) zapisy Programu pozostają aktualne i są zbieżne z praktycznymi problemami oraz barierami rozwoju, z jakimi borykają się dziś MDS;
- 2) aktualne i wciąż odczuwane przez beneficjentów są główne potrzeby MDS wymienione w zapisach RPWRMDS, na co dodatkowy wpływ ma dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość społeczno-gospodarcza;
- 3) sprecyzowane w Programie kierunki finansowania MDS (zwłaszcza możliwość inwestowania z zaplecze materialne), w opinii przedstawicieli beneficjentów są adekwatne a ich zróżnicowanie traktowane jest jako atut Programu;

- 4) w ocenie beneficjentów elastyczne i pomocowe podejście pracowników NIW-CRSO do beneficjentów stwarza dogodne warunki do poprawnego wydatkowania i rozliczenia dotacji – operator Programu oceniany jest przez beneficjentów jednoznacznie pozytywnie.

Konkludując: **Program nie wymaga modyfikacji w obszarze celów szczegółowych, priorytetów i ścieżek dotacyjnych a operator Programu wywiązuje się ze swoich zadań.**

Jednocześnie zrealizowane badanie ujawniło szereg kwestii problematycznych, które powinny zostać wzięte pod uwagę w kolejnych edycjach konkursów RPWRMDS oraz uwzględnione w ew. zmianach zapisów RPWRMDS. Wskazać trzeba tu przede wszystkim:

- 1) rosnące zróżnicowanie w sposobach działania beneficjentów, przez co zatarciu ulega idea MDS (część podmiotów wspartych środkami Programu skupia się na takich formach edukacji pozaformalnej, które z powodzeniem mogłyby być finansowane z innych źródeł). Pojawia się groźba wyraźnego podziału instytucjonalnego wśród beneficjentów na „stare” MDS – prowadzące działalność stacjonarną zgodnie z ideą upowszechnioną w latach 90. XX w. oraz „nowe” – te, dla których spotkania/wymiany stanowią jedynie dodatek do innych obszarów aktywności a „międzynarodowość” zawężona została do nauki języka obcego;
- 2) badanie ujawniło również palącą potrzebę promocji MDS poza dotychczasowymi środowiskami ich działania, co – w kontekście wyzwań geopolitycznych – powinno być przedmiotem uwagi polskiego państwa (zwłaszcza resortu edukacji);
- 3) przedstawiciele beneficjentów RPWRMDS oczekują kontynuacji i systemowego charakteru wsparcia finansowego, co może prowadzić do postępującego uzależnienia od wsparcia w ramach Programu a w sytuacji ograniczonej puli środków alokowanych w Programie (na co dodatkowo rzutuje wzrost cen towarów i usług) może grozić ograniczeniem działalności MDS pozbawionych większych dotacji.

Podstawową rekomendacją w kontekście ww. wyzwań i problemów jest **zwiększenie puli środków finansowych** przeznaczonych na Program, wypracowanie rozwiązań ułatwiających finansowanie MDS z innych źródeł oraz **doprecyzowanie definicji MDS** (w tym

wyraźne odniesienie działalności tego typu instytucji do chrześcijańskiego systemu wartości oraz wzmocnienie ich tożsamościotwórczych funkcji), aby uczynić RPWRMDS bardziej tematycznie spójnym niż jest on obecnie.